

ljudsko šarenilo živi u njegovim očima. Kada govori o gradskim spomenicima, Diversis postaje poput nekakva vodiča. Pripovijeda o ljepoti i veličanstvenosti grada i okolice, te pojedinih zdanja, a bilježi i korisne obavijesti za trgovce, putnike ili pak zanimljivosti za one koji će samo čitati o Dubrovniku...” Navedeni tekst pripada prvom dijelu predgovora (»Grad trgovaca koji nose naslov plemića: Filip de Diversis i njegova pohvala Dubrovniku«), u kojemu Zdenka Janeković - Römer iznosi činjenice o Diversisovu životu, njegovu poimanju Dubrovnika, te o sačuvanim prijepisima “Opisa Dubrovnika”. U drugom dijelu predgovora (»Dubrovačko 15. stoljeće: Vrijeme rada i bogaćenja«) izdvojen je kratki pregled bogatog gospodarskog razvoja Dubrovnika potkrijepljen Diversisovim zaključcima.

Slijedi prijevod i transkripcija “Opisa Dubrovnika”, koji se sastoji od pedeset poglavlja razvrstanih u četiri dijela:

»O dobrom položaju Dubrovnika« (*De bono situ Ragusii*): rasprava o prikladnom pomorskom i kopnenom položaju Dubrovnika, te o dobrom položaju glede zraka i obilja vode.

»O građevinama« (*De hedificiis*): Diversis u ovom dijelu na pohvalan način opisuje civilne, općinske i sakralne građevine, posebno ističući katedralu, te crkve svetih Petra, Lovrijenca i Andrije, svetog Stjepana Prvomučenika, svetog Dominika i svetog Franje, a potom i Kneževa dvora. Dakako, posebno poglavlje posvećeno je opisu škole. Slijede i opisi zidina i kula, gradskih vrata i ulica, česmi i mlinova.

»O političkom uređenju Dubrovnika« (*De politia Ragusina*): u ovom dijelu predstavlja se ustroj gradskih i izvangradskih vlasti i njihovih nadležnosti, zatim organizacija zdravstvene zaštite, mjere koje jamče red i sigurnost u gradu, briga za dovoljne zalihe žita.

»O dubrovačkim pohvalnim običajima« (*De laudabilibus consuetudinibus Ragusinis, caeteris praestantior*): ovaj dio, to jest “Posljednji dio, izvrsniji od ostalih”, sastoji se od dvadeset i dva poglavlja u kojima Diversis pohvalno opisuje dubrovačke običaje kao što su na primjer njegovanje vjerskih običaja, vjernost ugarskom kralju, skromno

držanje predstavnika dubrovačkih vlasti, a ujedno i njihova darežljivost prema strancima, pohvalni običaj dubrovačkih plemića da ne uzimaju pučanke za žene, niti daju plemkinje pučanima.

Diversisovo djelo sasvim se uklapa u popularni srednjovjekovni žanr pohvala gradovima, *laudes civitatum*, popularan osobito u gradovima s tako jakom antičkom i ranosrednjovjekovnom tradicijom kao što je Dubrovnik. Takvu pohvalu nema nijedan drugi grad u Hrvatskoj.

Slijedeći zakone *laudes*, Diversis izriječno govori o savršenom gradu sa savršenim službama, a uglavnom namjerno izbjegava kritiku (osim kad se radi o njemu samome): “Ako u Dubrovniku ima ili će biti štogod krivo, okanio sam se mogućnosti da o tome pišem, jer sam sebi u pripovjedačku dužnost stavio da govorim i opisujem dobro i istinito, čemu sam po naravi sklon”.

Vesna Miović

“Oplovidbi” **Benedikta Kotruljevića**: »Benedictus de Cotrullis Equitis ad Inclitum Senatam Venetorum De Navigatione Liber.«, priredio Damir Salopek, u: *Hrvatska književna baština*, knjiga 2. Zagreb: Ex libris, 2003: 15-129.

Benedikt Kotruljević, rođen u Dubrovniku godine 1416, umro je u Italiji, vjerojatno 1469. Nema ekonomista koji ne zna za njegovu knjigu “O umijeću trgovanja” (*Dell'arte di mercatura*), dovršenu 1458. godine, koja je u drugoj polovici 15. stoljeća kolala u prijepisima (tada još nema tiska - prvu je knjigu u Europi tiskao Gutenberg 1455. godine), da bi je 115 godina nakon nastanka izdao pod drugim naslovom naš Cresanin - filozof Petrić: “O trgovini i o savršenom trgovcu” (*Della mercatura e del mercante perfetto*, Venezia, 1573). Knjiga je tada doživjela iznimni uspjeh: tiskana su 4 izdanja na talijanskom i prijevod na francuski (1602). Ali je potom pala u zaborav, da bi je tek potkraj 19. stoljeća “izvukao” iz zaborava praški profesor Kheil, koji je ukazao na vrijednost tog zaboravljenog

djela. Od toga "otkrića" oživljava znanstveni interes za djelo Benedikta Kotruljevića u svijetu i kod nas. U Hrvatskoj je to rezultiralo brojnim raspravama o autoru, a potom i tiskanjem re-printa njegove knjige tiskane u Veneciji 1573. godine (izdavač Savez računovodstvenih i finansijskih radnika Hrvatske u Zagrebu, 1975., urednik V. Franc); zatim je objavljen prijevod knjige *O trgovini i savršenom trgovcu* (prijevod Ž. Muljačić, tekst i komentari R. Radičević i Ž. Muljačić, izdanje JAZU, 1985., urednik V. Stipetić). Taj je prijevod ponovljen i tiskan paralelno s originalom u izdanju DTS - Dubrovnik 1989. godine, zajedno s pogovorom A. Runjića.

Mnogobrojni ekonomisti i drugi autori s područja društvenih znanosti isticali su u svojim radovima iznimnu vrijednost Kotruljevićeva djela. Taj je posao bio okrunjen dvotomnim zbornikom *Dubrovčanin Benedikt Kotruljević - hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća* (tiskan u izdanju HAZU i Hrvatskog računovode godine 1996., kao rezultat međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Dubrovniku u listopadu 1996.), u kome je tridesetak autora osvijetlilo život i značenje opusa Benedikta Kotruljevića.

Rasprava o ekonomskom opusu Benedikta Kotruljevića dala mu je iznimno visoke ocjene. I. Perišin govorio je o Kotruljevićevim iznimnim finansijskim spoznajama (koje su "zane-marene"); I. Lovrinović ističe značenje finansijskog tržišta na Mediteranu u 15. stoljeću (kako to proizlazi iz Kotruljevićevog djela); Z. Baletić je u njemu vidio "glasnika merkantilnog društva", H. Šošić ga je smjestio u "panteon svjetske gospodarske misli"; F. Rocco i S. Bratko isticali su ga kao "preteču suvremene marketinške koncepcije"; V. Stipetić gleda u njemu ekonomskog teoretičara koji je "bio daleko ispred svog vremena", ali je, nažalost, "svjetionik misli B. Kotruljevića stigao do nas s više od 500 godina kašnjenja, pa tek sada razgrčemo koprenu, koja je skrivala tog giganta ekonomske misli". M. Habek, P. Proklin, V. Belak, M. Buzadžić, S. Tadijančević i I. Spremić u svojim su referatima postavili hipotezu o Benediktu Kotruljeviću kao prvom autoru teorije dvostavnog knjigovodstva u svijetu, hipoteze koja je potom bila verificirana i prihvaćena i izvan Hrvatske.

Tome su pridonijeli i mnogi radovi hrvatskih autora u inozemstvu (M. Buzadžić, M. Habek, Đ. Jurić, V. Stipetić i drugi), koji su upozoravali na iznimne vrijednosti svjetskoj ekonomskoj znanosti slabo poznatog Benedikta Kotruljevića. U tome se i uspjelo, pa tako i talijanski autori danas prihvaćaju Kotruljevića kao rodonačelnika dvostavnog knjigovodstva u Europi, stavljajući u drugi plan donedavno slavjenog Luku Paciolijsa¹ (dajući o potonjem čak poglavlje pod naslovom »Sumnje - rodonačelnik ili plagijator?«). Otkriće dvaju nizozemskih profesora, po kome je Dubrovčanin de Raffaellis, slijedeći Kotruljevića priredio i prvi udžbenik dvostavnog knjigovodstva (1476?) dalje je učvrstilo poziciju našeg Benedikta Kotruljevića.

Težište je Akademijinog skupa o Kotruljeviću bilo na tada jedinoj njegovoj poznatoj knjizi: onoj "O umijeću trgovanja". Doduše, na tom je skupu Darko Novaković upozorio da je pronađen još jedan Kotruljevićev rukopis, "O plovidbi", ali kako nitko od sudionika skupa nije znao ništa o sadržaju tog rukopisa, o njemu se nije vodila rasprava. Sada je taj rukopis izdan, pa je neophodno na njega upozoriti javnost.

***

I prije se znalo za naslove drugih Kotruljevićevih knjiga, budući da ih navodi on u svojoj knjizi "O umijeću trgovanja". No one su se stoljećima tretirale kao izgubljene ili nestale. To su knjige:

- "O ženidbi" (*De uxore ducenda*)
- "O prirodni cvijeća" (*Della natura dei fiori*)
- "O plovidbi" (*De navigazione*).

Sretnom otkriću P. O. Kristelera (*Iter Italicum*, 1989.) i marnim radom Darka Novakovića

¹ Za ovaj pristup karakteristična je knjiga Claudija Privitera (*Origine ed evoluzione del pensiero ragionieristico*. Milano: Giuffrè editore, 2003), u kojem je djelu Kotruljeviću (i hrvatskim autorima koje koristi i citira!) autor poklonio čak 34 stranice teksta, nasuprot 32 za Paciolijsa.

pronađen je u *Beincke Rare Book and Manuscript Library* na Sveučilištu Yale rukopis Kotruljevićeve knjige "O plovidbi" (puni je naslov tog rukopisa *Benedictus de Cotrullis Equitis ad Inclitum Senatam Venetorum De Navigatione Liber*). Da postoji taj rukopis znalo se i ranije, budući da je napuljska knjižara Lubrano u svom prodajnom katalogu iz 1914. godine oglasila prodaju tog rukopisa.² No rukopis nikad nije bio tiskan i hrvatsko je izdanje prvo u svijetu, koje se objavljuje 540 godina nakon što je napisan (cijeli je tekst bio dovršen 1464. godine). Činjenicu što je naše izdanje prvijenac u svijetu moramo zahvaliti Darku Novakoviću, klasičnom filologu, profesoru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koji je pribavio mikrofilm, kao i Damiru Salopeku, koji je pročitao i priredio tekst za tisak. Tisak Kotruljevićeva *De navigatione* predstavlja svjetsku senzaciju, za što valja čestitati i izdavaču (Ex libris, Zagreb) i urednicima (D. Fališevac, J. Lisac i D. Novaković). Budući da ta knjiga osvjetljava lik i djelo ekonomistima iznimno značajnog čovjeka, vrijedi se s tim djelom nešto podrobnije upoznati, to više što je Kotruljevićeva knjiga o plovidbi prvo takvo djelo ne samo u hrvatskoj, već i u europskoj literaturi.

***

Djelo koje je pred nama nije stiglo do nas u cijelosti. Nedostaje mu kraj (četvrtog dijela knjige). Osim toga, to nije autograf autora, već je očito prijepis izvršen u nekom skriptoriju,³ pri čemu su se potkrale brojne greške pri pisanju imena, pojmova, čak i riječi. Priređivač našeg rukopisa uspio je otkloniti najveći dio tih slabosti, ali je očito da će se pri budućem

² U knjižnicu Sveučilišta Yale taj je rukopis došao s ostavštinom H. C. Taylora, visokog mornaričkog časnika koji je umro 1904. godine. Postoji li još uvijek rukopis oglašen 1914. i je li on potpun (što sačuvani nije!)? Ili je u ostavštinu postojeći rukopis stigao kasnije? Ili je u ostavštinu oglašeni rukopis iz 1914. poslije smrti Taylora unesen? Zasad nema odgovora na ta bibliografska pitanja.

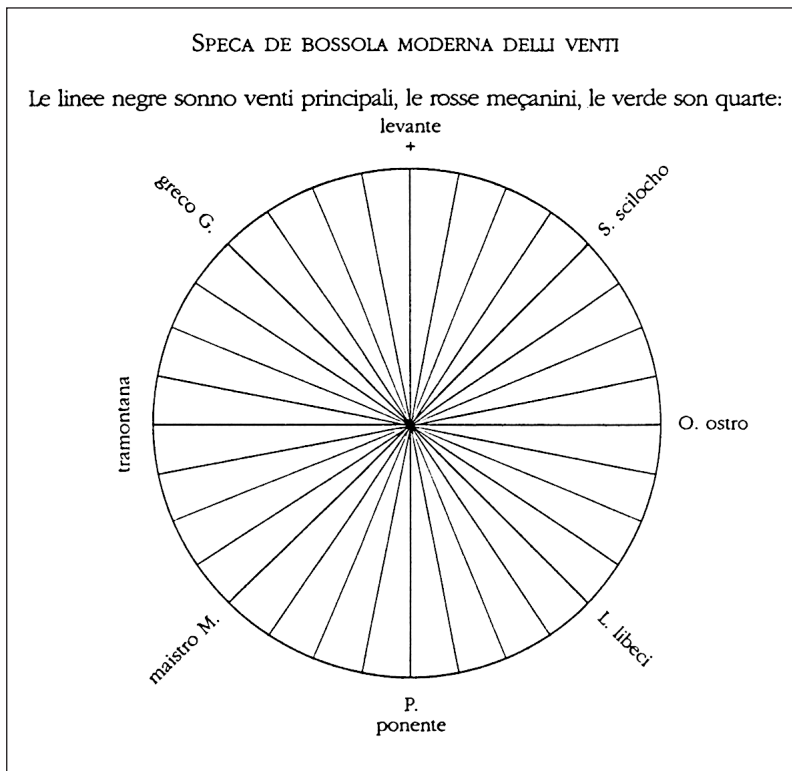
priređivanju kritičkog izdanja (koje će biti, vjerujem, popraćeno i prijevodom teksta na hrvatski) morati te slabosti detaljno objasniti i upotpuniti.

Sačuvani je tekst omašan: on obasiže 101 tiskanu stranicu, čemu je dodan predgovor Damira Salopeka te indeksi mjesta i ličnosti (ukupno 16 stranica), što olakšava korištenje knjige. Knjiga je napisana starotalijanskim jezikom (napuljskim dijalektom, ali s mnogo venecijanskih riječi i izraza, s kojima je Kotruljević bio upoznat vjerojatno u mladosti - u Dubrovniku), s iznimkom proslava s posvetom (koji su pisani latinskim).

Sam je rukopis podijeljen u 4 knjige. *Prva* obuhvaća čak 49 poglavlja. Započinje opširnim raspravama »O vodi općenito« i »O oceanu općenito«, da bi u sljedećim poglavljima dao pojedinačne prikaze čak 40 mora, zatim zaljeva, močvara i otoka, s opširnim razmatranjem (u poglavlju 48) kvaliteta luka. *Druga* knjiga prikazuje plovidbu morem (u 13 poglavlja), pri čemu se prikazuju u pojedinim poglavljima tipovi brodova, zatim potrebne kvalitete komandanta broda i časnika i mornara na brodu, peljara i drugih. U *trećoj* prikazuju se (u 20 poglavlja) uvjeti plovidbe (vjetrovi, kompas, predviđanja vremena, znakovi neba, mijene mjeseca, planeti, solsticij, protok vremena, bolesti mornara i drugo). U *četvrtoj* knjizi Kotruljević, nakon što u prologu govori što su o plovidbi rekli učeni geografi i kozmografi, daje poglavlje o navigacionim kartama, kao i poseban prikaz plovidbe Mediteranom koji nije završen, budući da je, kako rekosmo, kraj knjige zasad izgubljen.

Upoznavajući čitatelje ne mislim se zadržati na sadržaju ove knjige, koja je pretežnim dijelom portolan (uvid u luke Mediterana s oznakama

³ Budući da je prva knjiga u Italiji tiskana tek 1465. godine, dakle, poslije nastanka ove Kotruljevićeve knjige, to su se za umnažanje rukopisa koristili skriptoriji: u pravilu bi jedan pisar čitao tekst originala rečenicu po rečenicu, koju bi on i drugi pisari pisali na papiru ili pergamentu. Mnogi pisari bili su slabo obrazovani, pa su ono što su čuli krivo zapisali, unoseći mnoge greške u tekst.

udaljenosti) i udžbenik plovidbe (kako ga naziva Darko Novaković), iako ima mnogo iznenađujućih činjenica. Primjerice, nazivi vjetrova, kako ih je zapisao Kotruljević, slični su ili jednaki današnjem nazivlju.

***

Nekoliko riječi o ekonomskim poukama iz djela “O plovidbi”. Kotruljević svoj traktat “O plovidbi” piše šest godina nakon knjige “O umijeću trgovanja”. On je, osim toga, po profesiji trgovac, pa su zato u njegovom traktatu brojne ekonomske opservacije, iako ih ovdje daje usputno.

Prije svega, iako knjiga nosi naslov “O plovidbi”, u tekstu on navodi da piše “o umijeću plovidbe”, što je parafraza naslova njegove knjige “O umijeću trgovanja” (str. 17). U prologu ističe kako je plovidba neophodna za trgovinu

i kad nje ne bi bilo, ne bi se ostvarivala postojeća kvaliteta života. On iz vlastitog iskustva zna da je bogatstvo mediteranskih gradova - od Barcelone i Napulja do Dubrovnika i Aleksandrije - temeljeno na trgovini koja se odvija brodovima. Plovidba je za njega podloga bogatstva pojedinaca i blagostanja gradova, pa zato o njoj i piše. Zato je neophodno unaprijediti plovidbu. To valja postići poboljšicama na brodovima i usavršavanjem brodovlasnika i mornara. A usavršavanje u svakoj struci zahtijeva da se, uz teorijski pristup, proučava i iskustvo onih koji u praksi rade. Zato uz impresivnu listu filozofa, geografa, kozmografa i drugih, koje citira u prilog značenja plovidbe, Kotruljević navodi i svoja iskustva (plovio je na mletačkim galijama i dubrovačkim brodovima, a kao pomorac je sudjelovao i u pomorskoj bitki između flote aragonskog kralja iz Napulja sa Đenovljanima 1454. godine!).

Svojim djelom želi osposobiti mornare u geografiji, astronomiji, meteorologiji pa i medicini, jer će se samo tako moći osigurati brodovlasnicima⁴ i posadi probitak koji takva djelatnost može donijeti. Potvrdu svom stavu Kotruljević traži kod autoriteta iz prošlosti, ali i u vlastitom iskustvu. Sama je knjiga "O plovidbi" namijenjena širokom čitateljstvu: zato je piše na talijanskom jeziku (a ne latinskom), jednako kao što je to učinio i s knjigom "O umijeću trgovanja". Spoj teorijskih spoznaja s praksom za Kotruljevića je i u ovoj knjizi jedini ispravni naputak.

U ovoj knjizi Kotruljević naglašava neophodnost izobrazbe mornara, kormilara i kapetana broda. Samo ako je posada broda sastavljena od izobrazbenih ljudi mogu se postići najbolji poslovni rezultati. Moglo bi ga se, na temelju tih Kotruljevićevih navoda, proglasiti prethodnikom suvremenih ekonomskih pisaca koji su isticali kako je obrazovanje najvažniji pojedinačni čimbenik gospodarskog napretka. Pri tome valja napustiti neke tradicije (Kotruljević priča, primjerice, kako je cijela posada denovskog broda jedne nedjelje otišla na misu u gradu u koji su stigli, a za to vrijeme nečuvani su brod poharali) i prihvatiti načelo da je neophodno dobro i potpuno obrazovanje u mnogim strukama za svu posadu. Spoj teorije i empirijskih spoznaja ideal je kojem teži u ovoj knjizi Benedikt Kotruljević. Zahvaljujući takvom pristupu neki su mediteranski gradovi - tvrdi na osnovu osobnih spoznaja - postigli značajni napredak: govori kako su Mlečani postigli najbolje rezultate sa velikim trgovačkim galijama, Đenovljani s velikim brodovima, a Katalonci s galijama s preciznom plovidbom.

***

Lik Kotruljevića dopunjuje se ovom knjigom. Knjiga je nova potvrda humanističkog karaktera Kotruljevićeve ličnosti. On izrijeком ističe kako se tek s poznavanjem klasične tradicije postaje čovjekom u pravom smislu te

⁴ Stavljam to u množini, budući da su brodovi bili u vlasništvu nekolicine, pa se učešće u vrijednosti broda utvrđivalo prema *karatima*.

riječi: za potvrdu tog svog stava on citira pedesetak klasičnih autora koji su pisali o tematici koju i on obrađuje. *Index nominum*, koji je pridođat ovoj knjizi, olakšava da se sagleda veliki broj izvora koje je Kotruljević poznao i citirao u svojoj knjizi (od Alberta Velikog, Ambrozija, Anaksagore, Aristotela i Augustina do Talesa, Tome Akvinskog, Tukidida, Varra, Virgilija i Vulpijā). Kad tome dodamo činjenicu, koju naglašava Darko Novaković, da je sve te citate valjalo naći u rukopisima, koji su u to doba bili i skupi i rijetki, onda nam se bogatstvo humanističkih temelja Kotruljevića čini još impresivnijim. Očito je da mu je dugogodišnji boravak na napuljskom dvoru, gdje su se skupljali mnogobrojni humanisti (od filologa Leonarda Valle i filozofa Bartolomea Facie do Antonija Beccadellija, Flavia Bionda i pjesnika Antonija Panormite), silno proširio vlastite trgovačke horizonte, pa je put prema humanizmu otišao mnogo dalje nego što je to bio slučaj s knjigom "O umijeću trgovanja". Nije slučajno da je u njegovoj knjizi *pjesnik* Vergilije citiran čak 14 puta, više nego ijedan drugi autor, bilo da se radi o znanstveniku ili književniku. To je potvrda stavu Darka Novakovića, koji je prije skoro deset godina napisao da nigdje u hrvatskoj književnosti toga razdoblja nije tako jasno i radikalno prihvaćen humanistički pogled na svijet.⁵

Drugi je zaključak, čini mi se, jednako važan. Kao što je poznato, zbog svojih poslovnih akcija trgovinskih aktivnosti (koje su bile zazorne njegovim dubrovačkim kolegama-trgovcima) Benedikt Kotruljević bio je izgnan iz Dubrovnika još u pedesetim godinama 15. stoljeća. Knjiga iz 1464. pokazuje kako Kotruljević zbog toga nije izgubio ljubav za svoju domovinu. O Dubrovniku govori na više mjesta, s

⁵ Darko Novaković, »Prvi hrvatski udžbenik plovidbe.« *Vjesnik* (18.3.1995); *Danica* 17; Isti, »Novopronađeni rukopis Benedikta Kotruljevića.«, *Dubrovačanin Benedikt Kotruljević. Hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća*. Međunarodni znanstveni skup, Dubrovnik od 17. do 19. X. 1996., ur. Vladimir Stipetić. Zagreb: HAZU i Hrvatski računovođa, 1996: 19-32.

epitetom poput "najugodniji plemeniti grad Dalmacije, koji se u prošlosti nazivao Epidaur" (I, 25). Tu su i otoci Koločep, Lopud, Šipan i Mljet. Govori o čudesima koja se nalaze u blizini Dubrovnika (podzemna spilja u Popovu polju iz koje i ljeti dolazi hladan zrak, "hladniji nego za zime u Italiji", I, 48), zatim o lađama tipa bark, kojih ima u Dubrovniku (II, 13) itd. S neskrivenim simpatijama govori o cijeloj istočnoj obali Jadrana, što svjedoči o njegovoj privrženosti domovini iz koje potječe.

***

Pitanja koja se otvaraju objavljivanjem Kotruljevićeva spisa "O plovidbi".

Knjigu Benedikt Kotruljević posvećuje mletačkom duždu i Senatu. Iz toga se nužno nameću dva pitanja: zašto to čini dužnosnik aragonskog dvora (na kojem je bio i za Alfonsa I., 1442/58, i za njegovog nasljednika kralja Ferrantea, 1458/94)? Piše li to u vrijeme kada je pao u nemilost na tom dvoru? Ili se pak radi o diplomatskom potezu (nakon sklopljenog mira u Lodiju iz 1454. godine) kojim se pokušalo uspostaviti mirniju atmosferu među zaraćenim talijanskim stranama? Ali i takvo objašnjenje teško je prihvatiti *a priori*, budući da uz posvetu vlastima Venecije imamo i iznimne pohvale Đenovljanima, s kojima i Napulj i Venecija ratuju nastavljajući stoljetnu borbu za levantska mediteranska tržišta? Sve dok se iz talijanskih arhiva ne izvuku detaljniji podaci o životu Benedikta Kotruljevića, to će ostati područje nagađanja.

***

Iz ovog prikaza jasno je da je objavljivanjem Kotruljevićeva djela ekonomska znanost dobila dragocjeni uvid u lik i aktivnost tog velikana naše ekonomske misli i humanizma. Za nadati se da će se uskoro prirediti i kritičko izdanje tog djela u hrvatskom prijevodu, što bi osiguralo širu percepciju tog iznimnog djela nego što je to slučaj s ovim izdanjem.

Vladimir Stipetić

Ignacij Voje, *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2003, 367 str.

Kao što je trgovina sinonim za gospodarsku opstojnost starog Dubrovnika, tako je gradski arhiv postao ishodištem svih napora povjesničara da što dublje proniknu u njezine tajne. Proveo li istraživač gotovo pedeset godina na tom mukotrpnom poslu, razumljivo je da će plod njegova rada biti ne samo zaokružena i znanstveno izvedena hipoteza, već i svojevrsan priručnik o dubrovačkom arhivskom gradivu, njegovim značajkama i tvorcima. Upravo to nudi nam ovom knjigom dr Ignacij Voje, nekadašnji predstojnik katedre za povijest južnoslovenskih naroda do kraja 18. stoljeća i umirovljeni profesor Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Prvenstveno zaokupljen pitanjem razvitka dubrovačke kreditne trgovine, autor je slijedio njezinu nit kroz arhivski fond *Debita Notariae* odnosno Knjiga zadužnica, istraživši ga cjelovito u razdoblju od vremena nastanka fonda, 1282. godine, pa do početka Novog doba, 1500. Tu je pronašao dokaze za zaključak kako je upravo u 15. stoljeću Dubrovnik doživio puni politički i gospodarski procvat, a ta je misao bila predmetom historiografskih rasprava i drugih autora. Temeljno dvojstvo koje obilježava ovo djelo, posvećujući jednaku pažnju istraživanju početaka kreditne trgovine i formiranju arhivskih fondova kao izvora za taj rad, nudi zainteresiranom čitatelju priliku za kritički pregled kako su se obje ustanove razvijale oviseći jedna o drugoj.

Autor slijedi ovaj poredbeni pristup kroz galeriju likova notara i trgovaca iz istraživačkog razdoblja kojim se bavi. Upozorivši na Tomasina de Savere kao začetnika arhivskog fonda *Debita Notariae*, upozna je nas s njegovim nasljednicima do konca 14. stoljeća koji su većinom dosljedno primjenjivali notarske formule nastale još u prvoj polovici 13. stoljeća zaslugom notara Paskala. Diplomatička analiza dubrovačkih isprava govori o sažetosti kao glavnoj značajki u odnosu na notarske isprave iz Italije, Dalmacije i Kotora. Uočen je i utjecaj bizantskog